

*IZPISKI IZ
SLOVENSKE SLOVNICE
(ZVRSTNOST, GLASOSLOVJE)*

ZVRSTNOST SLOVENSKEGA JEZIKA

1. socialne zvrsti

- knjižni jezik (zborni, splošno/knjižnopogovorni)
- narečja (vaška, mestna)
- pokrajinski pogovorni jeziki

socialne **podzvrsti**:

- interesne govorice (sleng, žargon, latovščina)
- starostne zvrsti (otročka, mladostniška, odraslostna, starčevska)
- spolni zvrsti (moška, ženska)
- vitalnostni zvrsti (živa, papirnata)
- interesnozdržbena (predšolska, osnovnošolska, srednješolska, višješolska, univerzitetna)
- stanovska (kmečka, delavska, mestna, plemiška)
- stvarnostna (dejanstvena, umiselna)

Breznik: kot socialne zvrsti loči tudi jezik posameznih časopisov, posameznikov, slovstvenih junakov

2. funkcijske zvrsti

- praktičnosporazumevalna
- strokovna
- publicistična
- umetnostna

3. **prenosniški zvrsti** (govorjena, pisana)

4. **časovne ali zgodovinske zvrsti** (sodobna, pretekle)

5. **mernostni zvrsti** (vezana, nevezana)

1. SOCIALNE ZVRSTI

knjižni jezik		neknjižni jezik	
(namenjen sporazumevanju in sploh sporočanju na vsem slovenskem ozemlju in z vsenarodno in narodnoreprezentativno vlogo)		zemljepisna narečja	pokrajinski pogovorni jeziki
zborni jezik	splošno/knjižnopogovorni jezik		

ZBORNİ JEZİK

- nosilec zj. je **jezikovno šolan človek** (vsaj sr. šola)
- je najprej in predvsem **pisani jezik**
- slušna/akustična oblika = branje, recitiranje, deklamiranje (v gledališču – manj pa v filmu, tv)
- zlasti se veliko **bere** na radiu, tv, učitelji, duhovniki, politiki, gospodarstveniki ...

- zj. se manj govori po nepripravljeni pisni predlogi – **govorijo** ga posebno v **šolah** (učitelji, učenci pred formalnim zborom = pred razredom ...), tudi **predavatelji** pred izobrazbenim, političnim, športnim ali drugačnim interesnim zborom
- **naslovnik** zbornega govora je praviloma **množičen**, neposredno prisoten pred govornikom kot poslušalec (tudi radia, tv)
- uporaba zj.: pred **javnim (oficialnim) zborom poslušalcev**, zlasti še, če je ta zbor izobrazbeno, narečno ali tudi socialno neenak
- zj. se človek ne nauči kot materne jezika, ampak si ga pridobi šele **z zavestnim prisvajanjem** (pouk slovenščine v srednjih šolah), v precejšnji meri pa si to ali ono iz zj. prisvoji na podlagi **pasivne ali aktivne udeležnosti v zbornem občevanju**
- zj. je **najbolj funkcijsko razčlenjen**
- značilnost zj. so sorazmerno natančno raziskane in predpisane v slovnici, slovarju, stilistiki, pravopisu, pravorečju

SPLOŠNO/KNJIŽNOPOGOVORNI JEZIK

- = manj stroga, **pogovorna varianta knjižnega jezika**
- uporaba: predvsem takrat, ko **neformalnemu zboru** (večinoma nemnožičnemu) **govorimo brez vnaprej pripravljenega in izdelanega besedila**
- bolj kot zj. se opira na navadno vsakdanjo občevalno govornico nenarečno govorečih ljudi na celotnem slo. ozemlju (še posebej osredju: Lj in okolica)
- ni lahko razmejljiv (vanj so primešane prvine zj. in zemljepisna narečja)
-
- knjižnopogovorni j. najbolj gospodarno določujemo z razlikami nasproti zj.;
- nosilec kpj. je načeloma isti kot nosilec zj., vendar v drugačnem govornem položaju (= položaj **govorečega in poslušalca, ki si vlogi neprestano zamenjujeta** – ne pa govoreči : pasivno množično poslušalstvo)
- knjižnopogovorno občevanje je v glavnem **neuradno**, pogosto **zasebno/privatno** (zj. javno)
- velikokrat ga spremljajo **nejezikovna sredstva** za obravnavanje neke tematike/tvarine – ker sta udeleženca pogovora neuradno na dosegu roke
- kpj.:zj. = **odsotnost, t. i. ozkoknjižnih = neobčevalnih skladenjskih vzorcev, besedja, oblik, naglasov**
- **tematsko/tvarinsko kpj. ni omejen**
- kpj. se navadno samo govori, večinoma brez vnaprej pripravljenega besedila, torej **spontano, prosto**
- če je v pog. jeziku kaj napisano je večinoma dvogovor ali samogovor kake osebe iz umetnostnega besedila (ali junakov tok zavesti)
- v avtorskem besedilu umetnostnega dela se kpj. piše izjemoma – a v zadnjem času nekaj več
- kpj. dandanes še ni nasploh v rabi po vsej Sloveniji, čeprav je ta zvrst najprimernejša za pogovor med ljudmi različnih narečnih področij
- to, kar naj bi v resnici postalo splošno, v resnici obstaja dokaj izoblikovano na osrednjem gorenjsko-dolenjskem območju s središčem v Ljubljani – tu se določeni sloji (izobraženski, mestni) prebivalstva praktično rodijo s kpj. = v določeni socialno-izobrazbeni plasti prebivalstva je pogovorni jezik že skoraj docela izpodrinil tradicionalno zemljepisno podeželsko narečje – ta jezik postane še bolj splošen, če mu z zavestnim posegom spodrežemo lastnosti, ki ga delajo ožje pokrajinskega
-
- če je ta kpj. v tem smislu normiran, postane tisti tip jezika, ki je **prosta občevalna varianta skj** (poleg redkejših zborne variante)

- kpj. ni nujno v vseh prvinah svojih strukturalnih ravnin povsem brez variant (saj jih ima tudi zj.) – vendar ima **na vsaki svoji strukturalni ravnini nespremenljivo, obstojno jedro** – to jedro se sedaj ljudem postopoma **uzavešča** (ko bo ta potek končan, ga bo lažje uveljaviti na res celotnem slo. ozemlju)

- kpj. je za zj. nekaka **pripravljalnica**, ki jezikovna sredstva zemljepisnih narečij in pokrajinskih pogovornih jezikov nekako normalno vodi k vlogam zbornega jezika (besedje, oblikoslovje, glasovna stran in naglas) – s tem **omogoča stalno oživiljanje strukture zj.** in jo brani pred preveliko razdaljo od živega vsakdanjega jezika

- problem pogovornosti: uporabniki pogovornega jezika padajo iz knjižne v pokrajinsko pogovornost, včasih celo v narečnost (ali v zbornost)

POKRAJINSKI POGOVORNI JEZIKI

- ppj. nastajajo kot **zemljepisno nadnarečje** za opravljanje nalog, ki jih ima v vsenarodnem okviru knjižni jezik

osrednjeslovenski (kranjski, središče Lj.)

južnoštajerski (v glavnem celjski)

severnoštajerski (Mb, Ptuj; obmurski – Ms)

primorski (NG, Trst, Kp, Postojna)

rovtarski (Šk. L. + naselbine)

koroški (Avstrija – vendar ni dovolj uporabe zunaj šole in cerkve)

- ppj. se najbolje kaže v uporabi **izposojenk** (iz nemškega in romanskih jezikov, ki v knjižni jezik niso sprejete)

- ppj. ima **preprostejšo skladnjo** (sopostavljanje skladenjskih enot namesto besednih in stavčnih zvez z veznikom)

- na izrazni ravni je značilen tu večji, tam manjši **upad/redukcija kratkih samoglasnikov** – posledica tega so **raznovrstnejši soglasniški sklopi**

- vse prvine ppj. so žive v sodobni govorici (kot pri kpj.)

- prvine ppj. so ali **splošne/vseslovenske** ali pa **pokrajinsko obarvane** (izrazita pokrajinskost se kaže v naglaševanju in pri stavčni fonetiki)

- uporaba: v **sproti nastopajočih govornih položajih** (pogovor v ožjem krogu, na cesti, dužabnih stikih, pogovor na delovnem mestu, v družini, v mestnem okolju)

- predvsem se **govori**, za posebne namene pa se lahko tudi zapiše

ZEMLJEPISNA NAREČJA

- tradicionalna zemljepisna narečja so najpogosteje **posebne oblike kakega jezika na čisto določenem** (prvotno kmečkem) **zemljepisnem področju**

Pri nas imamo 8 narečnih skupin:

koroška narečja

primorska narečja

rovtarska narečja

gorenjska narečja
dolenjska narečja
štajerska narečja
panonska narečja
kočevska narečja

□ vsaka izmed teh narečnih skupin je razdeljena na več delov (po tem, kako se kje govori), ti deli še na manjše in še na manjše – govorne odtenke imajo tudi prebivalci posameznih občin, vasi in celo družin

zemljepisna narečja se ne skladajo vedno s pokrajinskimi pojmi – so odstopanja ...

INTERESNE GOVORICE

- ig. so **modifikacije osnovnih socialnih zvrsti** (z besedjem, frazeologemi in sploh z izraznimi načini, značilnimi za posamezne ožje intene skupnosti: pripadnike istega poklicnega področja ali kakšne drugačne drugačne združbe ...)

žargon = ig. ljudi, ki jih družijo **poklic** (šoferski, vojaški ...)

sleng = neformalna varianta občevalnega jezika, ki jo označuje poseben slovar, sestojč iz novih ali pa starih izrazov z novim ali pa drugače zaobrnjenim pomenom

argo (latovščina) = govornica kriminalcev, potepuhov, beračev, prostitutk in sploh t. i. **podzemlja oz. družbenega dna**

tvorne sestavine teh govoric (žargonizmi, slengizmi, argotizmi) se prenašajo kot posebna stilna sredstva tudi v navadno izražanje katere izmed socialnih zvrsti jezika, zlasti pogovorne in narečja

sleng

- značilna **nenavadnost (nekonvencionalnost)** izražanja

- razumskost in načrtovanje potisnjena v ozadje, v ospredju pa je **čustvo**, čutnost

- vse, kar je 'in' se **hitro menja**

žargon

= ig. strokovne zvrsti, ki se kaže v rabi **neuradnega**, zato pa bolj **živega** in za delovne pogoje bolj **praktičnega**, sicer pa **enoumnega izrazja**

2. FUNKCIJSKE ZVRSTI

- se imenujejo funkcijske, ker služijo **različnim uporabnostnim namenom**

- imenovale bi se lahko tudi **področne**, ker ubesedujejo predmetnost različnih področij človekovega udejstvovanja (vsakdanje nespecializirane stvari, strokovne, umetnostne, publicistične)

- angl. registri

praktičnosporazumevalna fz.

strokovna fz.

publicistična fz.

umetnostna fz.

- v njihovem okviru lahko govorimo tudi o podskupinah
- vse so med seboj povezane, **osrednji** položaj pa ima **praktično-sporazumevalna zvrst** (=vanjo se človek že nekako rodi, iz nje pa pasivno ali tudi trpno usvaja preostale tri)
- nasproti eni umetnostni stojijo tri neumetnostne zvrsti

PRAKTIČNOSPORAUMEVALNI JEZIK (govorjeni, pisani)

- psj. uporabljamo v navadnih pogovorih, poročilih, naznanilih, obvestilih, preprostih opisih in pripovedovanjih
- povedi in stavki so **kratki**, načeloma preprosti, **nezapleteni**
- v pogovoru se **sogovorca** ponavadi kaj **vprašujeta in odgovarjata**
- v pogovorih je beseda zelo **živa** in **pristna** (če to zapišemo, je besedilo nerodno, neelegantno)
- tipične besedilne vrste praktičnega sporazumevanja in sploh sporočanja so: pogovori, preproste povedi o dogodkih, pisma, dopisi, vabila, objave, obvestila, navodila, nasveti

STROKOVNI JEZIKI

1. praktičnostrokovni jezik

- podoben praktičnosporazumevalnemu, le da ima več strokovnega izrazja
- uporabljajo ga **delavci najrazličnejših strok** v zadevah svojega poklicnega dela in poklica
- v primerjavi z vsakdanjim sporazumevalnim jezikom je **natančnejši** in **bolj izdelan**
- poleg tipičnega izrazja tudi tipične ustaljene besedne zveze

- do neke mere spada sem **jezik gospodarske in politične uprave**, ki je v večji meri skladijsko zapleten (v pretežni meri se piše) = **poslovni jezik**
- pri nas – velikokrat **nejasen**, brez potrebe preveč **zapleten** = včasih otežuje razumevanje

- značilnost pisanega praktičnostrokovnega jezika je **neintimnost**, velikokrat pretirana **raba trpnika** in **neglagolsko izražanje**

2. znanstveni jezik

= **najvišja vrsta strokovnega jezika**

- s praktičnostrokovnim jezikom ga povezuje **strokovno izražje**, vendar znanstveno obširnejše in znano manjšemu krogu ljudi (načeloma tudi bolj abstraktno)
- znanstvenik mora predmet svojih raziskav podajati **natančno** in **popolnoma enopomensko**; na kratko mora podati bistvo stvari – zato uporablja **odmišljanja/abstrakcije** = v množici posameznosti poišče **splošnosti** in to splošno primerno poimenuje

- prva naloga znanosti = odkrivanje novega – na novo poimenovati ali prenesti iz drugih jezikov v obliki tujk, sposojenk, kalkov, citatnih besed ...

- značilna je velika **treznost** in **brežčustvenost** – gre za t. i. **nevtralni besedni red**, stavčni vzorci so najtipičnejši, neindividualni; stavčne in povedne zgradbe so ponavadi zapletene

- znanstvenik ima svoja **posebna merila za povzemanje delov besedila iz drugih knjig** in za uporabo misli iz drugih knjig

- značilno je t. i. **podčrtno dopolnilno informiranje, sinopsis** (dodatno strnjeno besedilo na začetku sestavka), **povzetek** – oba tudi v kakem svetovnem jeziku

Besedovalni tip znanstvenega sporočanja je bodisi **razpostaven** (v priročnikih) bodisi **utemeljevalen** (v presojah, razpravah).

3. navadni strokovni/poljudnoznanstveni jezik

- vmesni položaj **med praktičnostrokovnim in znanstvenim jezikom**

- uporaba tedaj, ko je treba **z vsebino znanstvenih ali visokostrokovnih del seznaniti širše kroge**

- trudi zapletene stvari povedati čimbolj **preprosto** in **jasno** (namesto tujk domače besede, opisi, definicije, zgledi ...)

- grafi, preglednice, podobe

- **učbeniki** (knjige za srednje šole, višje razrede osnovnih šol)

- veliko poljudnoznanstvenih besedil nastaja za t. i. dodatno obveščanje/informiranje ljudi o splošno zanimivih in važnih področjih človeškega, živalskega in predmetnega sveta

Besedovalni tip poljudnoznanstvenega sporočanja je **razpostaven**, redko utemeljevalen.

PUBLICISTIČNI JEZIK

- publicistični jezik se uporablja v časopisju v uvodnikih in komentarjih k znamenitim političnim, gospodarskim in kulturnim dogodkom, v novicah, poročilih, reportažah in podobnem

- publicistično pišejo predvsem **novinarji v časopisih, revijah, na radiu, tv** – tu se z enakim pisanjem oglašajo tudi razni strokovnjaki in dopisniki

- pj. je lahko **govorjen** (tv) ali **pisan** (časopisi)

- poleg **javne publicistike** obstaja še **notranja publicistika** (=kopice **poročil** in **ocen** s katerimi strokovnjaki najrazličnejših vrst napolnjujejo arhive različnih ustanov in uradov – pred tem pa služijo zelo podobnim namenom kakor javna publicistična besedila)

- pj. (in besedilne vrste publicistike) je zelo **raznovrsten**

- zanj je zmeraj značilna **posredovalna naloga** – podoben poljudnoznanstvenemu jeziku, a vsebuje tudi **senzacionalnost**, precejšnjo mero **čustvenosti**, radi **napihujejo** stvari, **manjša natančnost** zaradi naglice

- ima široko in **raznovrstno občinstvo**, ki mu ustreže:

v enem sestavku, namenjenem za vse sloje ali v različnih sestavkih, namenjenim različnim interesom

- publicistično pisanje ima vedno **individualno noto** – kaže, kako na neko pojavnost ali predmetnost o kateri piše, občuti on sam kot posameznik

- ponavadi se publicistični spis konča z duhovito domislico, ki ovrednoti in nakaže problem tega o čemer piše

- ni pa vse publicistično v reviji, časopisu – tudi leposlovna besedila, praktično obveščevalna b., poljudnoznanstvena b. ...

Besedovalni tipi v publicistični zvrsti so **poročevalski, presojevalni**, tudi **razpravni, opisni**, in še **navodilni**.

UMETNOSTNI JEZIK

- uj. postavlja močno v ospredje svojo **tvarno in netvarno pojavnost z vseh jezikovnih ravnin** (npr. glasovnost, besednost, naglasnost, besebovrstnost, oblikovnost, skladenjskost ...) – še zlasti v pesniških besedilih

- cilj ni odražanje dokumentirane stvarnosti (preverljive v času in prostoru), ampak **ustvarjanje umiselnega/fiktivnega sveta**, ki ga lahko vsakdo doživlja s stališča celote svojega življenjskega izkustva – in s tem izrazito **individualno**

- uj. je jezik umetnostne **proze, pesmi in drame**

- najlažje določljiv proti ostalim funkcijskim zvrstem (umetnik podaja celotno resničnost človekovega bivanja ali celotne dele te resničnosti; strokovnjak ali publicist pa sta izrazito enostranska, specialistična)

- **tvarinska neomejenost in neomejenost jezika samega** (vse zvrstne strukturne značilnosti, ki jih jezik v danem trenutku premore; učinkovanje dosega s sopostavljanjem prvin ene zvrsti ob prvine druge, ene strukturne ravnine ob drugo, sploh katerekoli jezikovne kategorije ob drugo, enega jezika ob prvine drugega) = **likovnost, uprizarjajoča življenje**

- jezik drame: dvogovornost/večgovornost, samogovornost (dvogovornost tudi v govorjenem praktičnosporazumevalnem in praktičnostokovnem jeziku)

- pesemsko besedilo: samogovornost (predvsem lirika)

- pripovedništvo je v glavnem poročevalsko (celo ko gre za primarno govorne dogodke)

- likovnost umetnostnega jezika je tudi zunanje izrazita predvsem v vezani besedi – dolžinska urejenost segmentov, geometrijska razporejenost naglašanih zlogov ali vrstic, glasovje (rime), skladenjske strukture – to tudi v nevezani besedi (zlasti nekatera obdobja)

- **nenavadne zveze besed, besedne novotvorbe, razširjene pomenske rabe**

- v pesmi opazno razmerje med količino besed in veličino ubesedenega

- sorazmerno hitro menjavanje umetnostnih stilov – tj. tipične razvrstitve izkoriščenih jezikovnih možnosti ubesedovanja

3. PRENOSNIŠKI ZVRSTI

- besedilo je različno glede na prenosnik: se govori ali piše

- jezik se utvarja glasovno ali pisno = dobiva slušno ali vidno podobo (=govorjen ali pisan)

VRSTE GOVORJENEGA JEZIKA

neposredno

reprodukcija

ubesedovanje

branje   obnova

popolna   nepopolna

neposredno ubesedovanje/prosto govorjenje

- najtežje (zato **pretrganost**, **preskakovanje** iz ene skladenjske oblike v drugo, delna **nestrnjenost**, slabša povezanost posameznih delov besedila – slabša usklajenost, **ponovitve**, **negladkost**)
- pogovor o vsakdanjih rečeh, poročilo

reprodukcija

- **tekočnost**, **skladenjska doslednost**, **eleganca izvedbe** v vsem – tudi v stavčni fonetiki

ZAPISANA BESEDILA

- zapisana beseda pismenemu človeku omogoča **daljšo razvezovalno/dekodirno dobo** (=daljšo dobo, v kateri skuša besedilo razumeti), zato jo lažje, natančneje dojemamo
- zapisani se ločijo nekateri jezikovni pojavi, ki se govorno ne (lastna imena od občnih, stroga delitev na povedi)
- prednosti: ne ločijo se široki e-ji in o-ji, ni polglasnika, izgovornih variant fonemov, zapletenih stavčnofonetičnih značilnosti ... ☐ zato je pisani jezik včasih **dvoumen** (se je treba zavarovati)
- pisan jezik je glavna osnova za reprodukcijo govora
- ker ni enostavnega razmerja med pisano in govorjeno besedo, je reprodukcija pisane besede dostikrat otežena

GLASOSLOVJE

glasoslovje/fonetika = jezikovni nauk o izrazni slušni podobi jezika

pri izrazni podobi jezika glasoslovje raziskuje dvoje:

- njeno **razločevalno oblikovnost** (fonologija)
- njeno **tvornost**, tj. od človeka z izgovarjalnimi gibi povzročeno valovanje zraka (poki, šumi, toni), v novejšem času tudi umetne ponaredke takih valovanj (sintetizirani govor)

akustična/zvočna fonetika – fonetika, ki proučuje tvorno stran izrazne podobe kot akustično uresničitev, nastalo zaradi delovanja človekovih govornih organov

izgovorna/artikulacijska fonetika – preučuje tvorjenje akustičnih značilnosti jezika

- ☐pri tem uporabljajo tehnična pomagala ali čutila raziskovalca
- instrumentalna fonetika – ko fonetiki za analizo govora služijo tehnične naprave
- ušesna/sluhovna/zaznavna fonetika – ko fonetiki za analizo služi le uho

govorila (njihova prvotna naloga ni tvorjenje glasu):

trebušna prepona, rebra in mišice prsnega koša, pljuča, sapnik, grlo s pokrovko, stene žrelne, ustne in nosne votline, jezik, zobje, ustnice

govorna cev = votli prostor od grla navzven

zgornja in **spodnja izgovorna/artikulacijska ploskev** = obod organov, ki tvorijo govorno cev delimo na spodnji in zgornji del

- za tvorbo glasov rabimo **izdišni zrak**

zvonečnost (samoglasniki, Zv, zvoneči nZv) – glasilki se treseta
 nezvonečnost (nezvoneči nZv) – glasilki sta čisto razmaknjeni, ne ustvarjata osnovnega tona
 šepetalni glasovi so vsi nezvoneči

posledica različne **odprtostne stopnje govorne cevi** (oddaljenost artikulacijskih ploskev) ločimo tri velike skupine glasov:

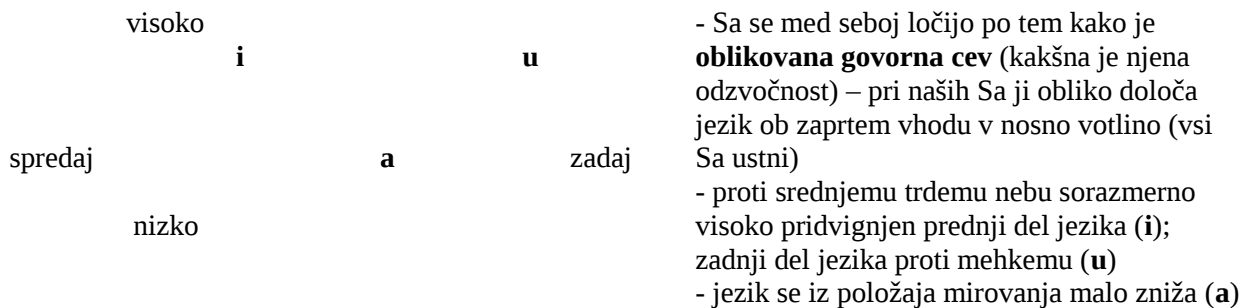
- **samostalniki**/vokali (največja odprtostna stopnja)
  - **zvočniki**/sonanti (srednja odprtostna stopnja)
  - **nezvočniki**/nesonanti (najmanjša odprtostna stopnja)
- zaporniki** (p, t, k, b, d, g)
zlitniki (c, č, dž)
priporniki (f, s, š, h, z, ž)

glede na to, ali glasove lahko vlečemo (izgovarjamo poljubno dolgo) poznamo:

- **netrajni** glasovi (zaporniki, zlitniki)
- **trajni** glasovi (vsi ostali)

SAMOGLASNIKI

samoglasniški trikotnik

a je **strnjen**/kompakten Sa
u, i sta **razpršena**/difuzna Sa (**i** je **svetel**/akutski, **u** je **temen**/gravisen)

sredinski samoglasniki

- če se jezik iz položaja za i spušča v smeri k a, se oglasita **ozki in široki e**
- če se jezik od a dviga proti u, se oglasita **široki in ozki o**
- če je jezik v položaju mirovanja, slišimo **polglasnik**

- e** svetel, nerazpršen
- ɛ** svetel, nestrnjeno
- o** temen, nerazpršen
- ɔ** temen, nestrnjen
- ni nič od tega

osem **izgovornih točk** slovenskih samoglasnikov (glede na položaj glavne mase jezika)

	sprednji	nesprednji		
		srednji	zadnji	
visoki	i		u	nesredinski

sredinski	e	ε	o	o
nizki			a	nesredinski

dolgi široki ê

1. korenske besede, ki si jih moramo zapomniti (čêsen, mêhek, mêne, pêči ...) izrazi za nižaje (cêš)
2. pravila:
  - a) e pred j + Sa (mêja, vêja ...)
  - b) e pred r v neslovanskih prevzetih besedah (**šofêr**, **fêr**, **atmosfêr**, afêra ...)
  - c) števniki v rod., daj., mest., or. (pêt – pêtih, pêtim ...)
  - č) pripone -en- -ent- + Sa (tepêna, študênta, šudênt)
  - d) velelnik ed., namenilnik oz. kratki nedoločnik, edninski deležnik na –l m. sp. pri gl., ki imajo v nedoločniku obvezno naglas –íti, –atí, v sedanjiku pa pred –im, –em (žêni, žênit, žênil, sêli ...)
  - e) edninski velelnik glagolov na –íti, –ím (cêdi, dêli, grêni ...)
  - f) predzadnji zlog osnove, če ima beseda premični naglas (cêsar, prêmog, petêlin ...)
  - g) izpeljanske iz zgornjih primerov (izjema: plêtena stekleníca – pleténka)
  - h) moška edninska oblika deležnika na –l pri glagolih tipa plêsti plêtem, brêsti brêdem (plêtel, brêdel)

dolgi široki ô

1. korenske besede, ki si jih moramo zapomniti (bôlha, ôsa, **dôl** – dôli, **gôr** – gôri, dopôldne, **pôl** [pôl])
2. pravila:
  - a) o pred v + Sa (sôva, njegôva, sinôva ...)
  - b) edn. m. sp. – ô (im, tož) se premenjuje (ostali skl.): bôb bôba, hohôt hohôta, odhòd odhóda ...
  - c) pripone -ôba (grenkôba), -ôča (čistôča), -ôta (praznôta, izjema: dobróta, siróta), - ôk(eg)a (širôka)
  - č) predzadnji zlog osnove v premičnem naglasnem tipu (bôžič, člôvek ...)
  - d) velelnik ed., namenilnik, kratki nedoločnik, edninski deležnik na –l pri m. sp. pri gl., ki imajo v nedoločniku obvezno naglas –íti, v sedanjiku pa pred –im, –em (nôsi, nôsit, nôsil, gôni ...)
  - e) edninski velelnik glagolov na –íti –ím (lôvi, dôji, izjema: móži), -éti -ím (bôli, nôri ...)
  - f) korenski morfemi pred priponami - n (vôzen), -nja (vôžnja)
  - g) izpeljanke iz zgornjih primerov

otròk – pri otrócih, z otróki

polglasnik

1. koreni, ki si jih moramo zapomniti (bezèg, cvestì, dèska, dèž, meglà, menìh, prèden ...)
2. osnove brez samoglasnika pred končnico –ø (psa pes, sla sel, sna sen, šla šel, vsa ves ...) krajšave iz samih So (SZDL [s z d l], TOMOS [tómos] ...)
3. ob r-ju, ki ni ob Sa (črv, rdeč, trd ...) □ e se zapisuje le pred končnim r (veter, kamer, izjema: žanr)
4. pred soglasniškima priponama -c- -k- in pridevniškima -k- -n- v im. ed. (starec, dedek, težek, miren) - !vendar ne, če je tudi v zlogu pred r in l, katerima sledijo te pripone (vetrc, zajtrk, smiseln)
5. predsamoglasniški sklop Zv + nZv (ali lj, nj), če tak sklop preide v položaj na koncu besede ali pred So iste besede (česna česen, sedmih sedem, tekma tekem, okno oken, ljubezni ljubezen, češnja češenj)
6. sklopi Zv + nZv, kadar iz položaja pred Sa preide v položaj # ali pred So (ločimo vrivanje pred edninsko končnico –ø od vrivanja v vseh drugih primerih □ pred edninsko končnico –ø razpade praktično vsak predsamoglasniški sklop Zv + Zv v zvezo Zv + + Zv): sejma sejem, temna temen
7. takega (6.) v im. ed. ni v naslednjih primerih:
  - a) ko gre za zvočnika lj in nj (konja konj), nekje se med njiju vriva i (okolje okolij, ostenje, ostenij ...)

- b) ko je pred istomorfemskim Zv zveza ou (čolna čoln, polnega poln ...)
8. tak (6.) je pisno odsoten v naslednjih primerih:
- a) če je pred drugim Zv zveza r ali l (grma grm, čmrlja čmrlj, smiselnega smiseln, črnega črn ...)
- b) v mlajših prevzetih besedah, če je prvi Zv l, n, v, j, drugi Zv pa m, n, r, l ipd. (!izgovor mlajših iz Ljubljane): filma film, sejma sejm, žanra žanr, favla favl, Murna Murn ...
- c) pred rodilniško končnico –ø (in pred priponami, ki se začinjajo s So) se pojavlja le, če je drugi Zv r ali zveza lj, nj (kamra kamer, zemlja, zemelj, Dravljje Dravelj)

lastnosti samoglasnikov

osnovne/segmentne lastnosti Sa	prozodične/nadsegmentne lastnosti Sa		
- izhajajo iz položaja govoril v ustni votlini (!zgoraj opisane lastnosti)	trajanje	jakost	ton
	- dolgi - kratki	- krepki/naglašeni - šibki/nenaglašeni	- visoki/cirkumfleksirani - nizki/akutirani

jakostno in tonsko izraznost Sa imenujemo **naglas**
izraznost po trajanju imenujemo **kolikost** (kvantiteta)

KOLIKOST

i, a, u, široka e in o	dolgi/nagl. naglašeni kratki nenaglašeni	ozka e in o □ dolga, naglašena
-------------------------------	---	---------------------------------------

kratki naglašeni Sa

1. koreni, ki si jih moramo zapomniti:
  - a) samostalniki m. sp. (fànt, gàd, òim, cigàn, čàs, očenaš, škràt ...)
  - b) samostalniki 2. ž. Skl. (kàd, nìt, mìš, rìt ...)
  - c) zaimki (jàz, kàj (poljub.), kàr, nìč, kàkšen (poljub.), òn ...)
  - č) pridevniške besede (domàč, kosmàt, pijàn, rjàv, slàb, stàr, zdràv, sít ...)
  - d) edninske moške oblike deležnikov na –l glagolov na –ijem, –ejem, –ujem (bìl, umìl, počìl, zašìl ...)
enako velja za namenilnike in kratke nedoločnike
drugi glagoli (klàl), glagoli na –o/-evati (kupovàl, kraljevàl), vsi glagoli na –o/-etati (ropotàl ...),
glagoli na –àti –ám (končàl)
  - e) predikativi (pràv ...),
prislovi (dokàj, kdàj (poljub.), mànj, nalàšč, naskrivàj, nikdàr, tačas, tàm ...),
členki (pràv, sàj, mendà, mordà ...)
velelniki (dàj ...)

2. morfemi, ki si jih moramo zapomniti

- a) za samost. m. sp.
  - ič (fantič, mladič, vodič ...)
  - è (Francè, Petrè, fantè, drobnè ...)
  - àn (župàn ...)
  - ènt (študènt, zakramènt ...)
  - òt (živòt, čofòt ...)

- (l)jàn (državljàn, dvorjàn ...)
- ànt (zaničljivo): zabušànt ...
- b) za samost. sr. sp.
  - è (slabš.): fantè, žensčè ... izjema: deklè
  - šè (slabš.): kravšè
  - lè (slabš.): bablè
  - ovnò: godovnò
- c) za pridevniške besede
  - èn (pečèn, tepèn ...)
  - àt (bahàt, možàt, dolgopecljàt ...)
  - nàt (mesnàt, dežnàt ...)
  - àv (črnàv, bahàv ...)
  - ljàv (hrustljàv ...)
  - ljìv (nevoščljìv, izgovorljìv ...)
- č) za opisni deležnik m. sp. ed.
  - glagoli na -ovàti -újem (kupoval, kupčeval ...)
  - glagoli na -àti -ám (končàl ...)
  - glagoli na -àti -em (ropotàl ...) □ !-àti -jem (dajál, majál, sijál ...)
- d) namenilnik glagolov v deležniku na -l (ropotàt ...)
- e) kratki nedoločnik glagolov, ki so naglašeni na Sa pred -t (ne i, u): gospodovàt, sedèt ...
- f) edninske oblike sedanjika in velelnika glagolov s korenem brez Sa (začnèm začnì, strèm strì ...)
- g) velelniške oblike na -aj (glagoli na -àti -ám): končàj, trepetàj, majàj ...

3. predponski obrazilni kratki morfemi, kadar zaznamujejo posebni naglas sestavljenk

- ràz- (ràzkràlj ...)
- pò- (pònaròčiti ...)
- pòd- (pòdpredsédnik ...)
- prè- (prèživáhno ...)
- prèd- (prèdnaròčiti ...)
- nè- (nèneúmen ...)
- nàd- (nàdnaràven ...)
- à- (àmoràlen ...)
- ! nezadnji zlogi (kàkšen, kàkor, kàdar ...)

4. izpeljanke in zloženke v im./tož. ed.

- a) samostalniške izpeljanke (iz dovršnih glagolov): odpàd, precèp, pohòd ...
- b) samostalniške zloženke (grenkoslàd, smerokàz, vodopàd, očenáš, močeràd ...)
- c) pridevniške zloženke (beloglàv, dolgobràd ...)
- č) pridevniške izpeljanke iz predložne zveze (brezglàv, brezbràd ... !tudi -á)

5. poudarjene naslonke (Le kar pójdi, le kàr!; Si sè zabával? ...)

6. prislovne izpeljanke (prvi del): tjàkaj, sèmlè ... (!tù - túkaj)

7. medmeti (àh, òh, èh, hòpla, dète ...) 8. vsi polglasniki (sèn, tèmen ...)

NAGLAŠEVANJE

jakostno naglaševanje – Sa so izgovorjeni z večjo močjo

tonemsko naglaševanje – Sa so izgovorjeni v enakem glasovnem okolju enkrat višje (cirkumflektirani)
enkrat nižje (akutirani)

naglas

- posamezne zloge povezuje v besedo

- če je zlog en sam, loči posamezne vrste besed (pòd, pod)

- nakazuje lahko tudi sprotno besedno zvezo od stalne zveze (dóber dán, dober dán)
- kadar je v besedi zlogov več, je razločevalno tudi samo mesto naglasa (leží, lēži)
- pri tonemskem govoru je vloga cirkumfleksa in akuta zlasti oblikorazločevalna, lahko tudi pomensko
- tudi večnaglasnost je pomensko razločevalna (nèúmen, neúmen)

prednaglasni/pretonični zlog je zlog pred naglasom

ponaglasni/posttonični zlog je zlog za naglasom

mednaglasni/intertonični zlog je zlog med naglasoma (večnaglasnice)

V skj **naglasno mesto** ni vezano na točno določen zlog, določeno je za vsako besedo posebej, zato se ga **naučimo hkrati z besedo**.

NENAGLAŠENE BESEDE

= breznaglasnice, naslonke/klitike (ker se v govorni verigi naslanjajo na naglašene besede)

enklitike – naslonke, ki se naslanjajo na naglašene besede pred seboj (naslonke med dvema naglašena besedama in brez premora na eni izmed obeh strani imamo za enklitike (bíl sem pri Janezu), izjema: predlogi, vezniki, členki – so proklitike)

proklitike – naslonke, ki se naslanjajo na naglašene besede za seboj

predslonke/proklitike

a) **predlogi** (zlasti pravi): brez, čez, do, izpod, zaradi, zavoljo ...

b) **vezniki** (in, pa, ter, a, pa, kadar, ampak, temveč, vendar, zakaj, čeprav, ampak túdi ...)

oziralni **ki**

prislovni ipd. vezniki so tudi naglašeni (kàdar, àmpak, tèmveč, vèndar, zakáj, čepràv ...)

c) nikalnica **ne**

pastavčni ne je naglašen (nè, nísem bil)

č) druge besede, zlasti **členki** (še tí, tudi òn, naj grè, da mi zgíneš ...)

člen: ta mláda

nekateri **pridevniki v stalnih besednih zvezah** (dobro jútro, dober dán, lahko nóč, sveti Júrij ...)

predslonke/proklitike ali zaslonke/enklitike

a) oblike **glagola biti** kot pomožnika, za pomen obstajanja, dogajanja, nahajanja

(sem si je, sva sta sta, smo ste so; bi; bom boš bo, bova bosta bosta, bomo boste bodo)

b) oblike **osebnega zaimka** za rod., daj., tož.

(me mi me, te ti te, ga mu ga, je ji jo; naju nama naju, vaju vama vaju, jih jima jih, nas nam nas, vas vam vas, jih jim jih)

c) **osebni povratni zaimek** (se si se)

č) morfem **se** pri glagolih s stalnim se in za izražanje trpnosti, brezosebnosti, procesualnosti

(smejati se, otava se kosi jeseni, tako se ne govori, steklenica se je razbila ...)

d) prosti morfemi **ga, jo, jih** (lomíti jo ...)

- nenaglasne so navezne oblike os. zaimka ob enozložnih predlogih, ki zahtevajo tož. (náme, nánjo ...)

VEČNAGLASNICE

Po več naglasov imajo naslednje skupine besed:

- **prave sestavljenke** (nàdkúhar)

- **zloženke** (živínozdravník)

- **sklopi** (bógvé)

- njihove izpeljanke

- le tiste sestavljanke in sklopi, pri katerih se pomena obeh sestavin dobro zavedamo
(nàdkúhar = víšji kúhar)

- zloženke večnaglasnice:

priredne zloženke (slovénsko-italijánski)

podredne zloženke □ samomedpanske:

iz dveh prvotnih samostalnikov (živínozdravník = zdravnik za živino)

iz dveh pridevnikov (sívozelèn)

iz prvotne zveze glavni (nedoločni) števnik + samostalnik (dvódnéven = obsegajoč dva dneva)

- en naglas imajo pridevniške zloženke tipa belolàs (tak belih las), gologlàv (tak gole glave) ...

Samoglasniški sestavi glede na jakost in trajanje

NAGLAŠENI
NENAGLAŠENI
dolgi
kratki

mísel

lú

sít

življênje

pése

krùh

učênc

mó

p s

pés k

mê

ô

promêt

mò

ô

koló

má

brà

má

Ločevalna znamenja za mesto naglasa, kolikost in kakovost

jakostno naglaševanje

1. **ostrivec** zaznamuje mesto naglasa
po trajanju dolžino
ozka e in o

2. **krativec** zaznamuje mesto naglasa
po trajanju kračino
široka e in o

tonemsko naglaševanje

1. **akut** zaznamuje mesto naglasa
po trajanju dolžino
nizki ton
(nasl. nenagl. zlog je visok)

2. **cirkumfleks** zaznamuje mesto naglasa
po trajanju dolžino
visoki ton

3. **strešica** zaznamuje mesto naglasa po trajanju dolžino široka e in o (nasl. nenagl. zlog je nizek)
3. **brevis** zaznamuje mesto naglasa po trajanju kračino nizki ton (nasl. nenagl. zlog je visok)
4. **dvojni brevis** zaznamuje mesto naglasa po trajanju kračino visoki ton (nasl. nenagl. zlog je nizek)

ZVOČNIKI

po mestu ožine	nosni	drsni	ustni	
			jezični	
			nepretrgani	pretrgani
ustnični	m	v	l	r
zobnovenčni	n			
nebni		j		

VARIANTE ZVOČNIKOV

fonem /v/

v – samo pred samoglasnikom iste besede
vino [víno], vrt [v rt], vas [vas]

u – za samoglasnikom

- na koncu besede: siv [síu], bral [bráu]
- pred soglasnikom: sivka [síuka], bralka [bráuka]

– zloženke: na koncu prve sestavine, če se njena druga sestavina začne s samoglasnikom
polizdelek [pôuizdélek]

– besedna zveza: prva beseda se končuje na samoglasnik in druga se začne

- z zvočnikom v (pred soglasnikom): bi vsak [bi usák], bi vzela [bi uzéla]
- pisanim predponskim u- (pred soglasnikom): bi ubila [bi ubíla]

w – pred zvenečim (Zv, nZv) soglasnikom
vzeti [wzétí], v deblu [w dêblu]

– na koncu za zvočnikom
barv [bárw] !

□ – pred nezvonečim soglasnikom

vsak [sak], predvsem [pret sèm], v tebi [têbi]

predlog v □ [u] ali [w] - odvisno od hitrosti govora: v igri [u/w ígri]
je v igri [je u igri]

varianti w in se premenjujeta z u!

fonem /l/

l' – pred j

□ na koncu besede: polj [pól']

□ pred soglasnikom: poljski [pól'ski]

u – m. sp. ed. deležnik na –l: bral [bráu]

pridevnik/samostalnik na - + l: usahel [usáh u], kotel [kôt u]

! trl [t rw], drv [d rw]

– v zvezi ou med soglasnikoma iste besede: čoln [čôun], volna [vôuna], molčati [moučáti]

– izglagolske izpeljanke s priponami □, ko se nanašajo na živega vršilca dejanja

-lc- bralca [bráuca]

-lk- bralka [bráuka]

-lsk- bralski [bráuski]

-lstv- bralstvo [bráustvo]

– im. ed. samostalnikov in pridevnikov: stol [stòu], bel [béu]

vsi pridevniki in samostalniki z neobstojnimi : mrzel [m rz u], kotel [kôt u]

– v drugih posameznih besedah: pol [pôu], žal [žàu] ...

fonem /m/

– pred f in v: simfonija [si foníja], sem videl [se vídel]

fonem /n/

ŋ – pred k, g, h: Anka [ánka], angel [ánĝel], Anhovo [ánĥovo]

n' – pred j

□ na koncu besede: konj [kôn']

□ pred soglasnikom: konjski [kôn'ski]

– pred f, v: konfin [ko fin], konvoj [ko vój]

NEZVOČNIKI

po mestu tvorbe

ustnični
zobni
zadlesnični
mehkonebni

po načinu tvorbe

nzv
zv
nzn
zv
nzn
zv
nzn
zv

zaporniki

p
b
t
d

priporniki

k
g
f
s
z
š
ž
h

zlitniki

c
dž

sičniki
šumevci

zaporniki: p-b t-d k-g   netrajniki
priporniki: s-z š-ž f h   trajniki
zlitniki: c č-dž   netrajniki

nezveneči: p   f   t   c   s
                  š   k   h
zveneči: b   [v]   d   [dz]   z   dž   ž   g   [ɣ]

v govoru:

- pred nezvenečim nezvočnikom stoji le nezveneči nezvočnik
  - pred zvenečim nezvočnikom stoji le zveneči nezvočnik
- PREMENE!

Kocbek [kódzбек]
strah delavca [stráy délauca]
Afganistan [avgánistan]

SINTAGMATIKA FONEMOV

Sintagmatika fonemov obravnava pojave, ki se pri enih glasovih pojavljajo zaradi soseščine drugih glasov:

1. premene po zvenečnosti
2. kadar v govorni verigi prideta dva enaka trajna soglasnika, se zlijeta v enega daljšega:
sam misli [samíslí], on noče [onóče], siv vsakdan [sivsakdan], brez skrbi [breskrbi]
3. namesto sičnika (c, z, s) se pred šumevcem (č, ž, š, dž) navadno izgovarja šumevec:
sčasoma [ščasoma], iz šole [is šole], iz žepa [iž žepa] ...

ZLOG

So se zbirajo okrog Sa po vzorcu: **nZv + Zv + Sa + Zv + nZv**, in skupaj z njimi tvorijo zloge

- nZv in Zv je v istem zlogu na isti strani lahko po več
- Zv se ne morejo vrivati med nZv in obratno (izjema: w,)
- možni so zlogi brez So, Sa